

Літературознавство

УДК 264.-12:262.14(477)(092)

Ірина ДМИТРИВ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) ira.myrna@gmail.com

«МОЛИТВОСЛОВ» У СВЯЩЕНИЧОМУ СЛУЖІННІ І ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ о. ВАСИЛЯ МЕЛЬНИКА (ЛІМНИЧЕНКА)

У статті простежується вплив «Молитвослова» на художню спадщину о. Василя Мельника (Лімниченка). «Молитвослов» посідає вагоме місце у молитві Церкви, проте крім духовної вартості ця книга має вельми цікаву поетику, адже її автори вирізнялися неабияким чуттям художнього слова. «Молитвослов» глибоко увійшов у молитовну практику священика і письменника Василя Мельника, що позначилося на його поезіях і частково есеях. Богослужбова традиція Церкви виразно присутня у його творах на рівні художньої образності і стилю.

Ключові слова: о. Василь Мельник (Лімниченко), «Логос», «Молитвослов», стихира, художній образ.

Літ. 6.

Ірина ДМЫТРИВ,

Ph.D in Philological sciences,

Associate Professor of Ukrainian Literature and Literary Theory Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) ira.myrna@gmail.com

«PRAYER» IN PRIESTLY MINISTRY AND ARTISTIC CREATIVITY OF VASYL MELNIK (LIMNYCHENKO)

The article shows the influence of «Prayer» in the artistic heritage of Vasyl Melnik (Limnychenko). «Prayer» occupies an important place in the prayer of the Church, but in addition to the spiritual value of this book is very interesting poetry, because its authors distinguished extraordinary flair of artistic expression. «Prayer» deeply entered the prayer practice of the priest and writer Vasil Melnyk, which was a mark on his poetry and partly eseyah. Liturgical tradition of the Church is presented in his works at art imagery and style.

Key words: Vasyl Melnyk (Limnychenko), «Logos», «Prayer», verses, artistic image.

Ref. 6.

Ірина ДМЫТРИВ,

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинской литературы и теории литературы Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) ira.myrna@gmail.com

«МОЛИТВОСЛОВ» В СВЯЩЕНИЧЕСКОМ СЛУЖЕНИИ И ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТВОРЧЕСТВЕ о. ВАСИЛИЯ МЕЛЬНИКА (ЛИМНИЧЕНКО)

Дмитрiв I. «Молитвослов» у священничому служiннi...

В статтi прослiджується вплив «Молитвослова» на художественне наслiддя о. Василя Мельника (Лiмниченко). «Молитвослов» займає важке місце в молитвi Церкви, однак крiм духовної стоимостi ця книга має вельми интересну поезику, вiд її авторiв отличались великим чувством художественного слова. «Молитвослов» глибоко вошел в молитвенну практику священника и писателя Василя Мельника, получив отражение в его поэзии и частично эссе. Богослужбена традиция Церкви определенно присутствует в его произведениях на уровне художественной образности и стиля.

Ключевые слова: о. Василий Мельник (Лимниченко), «Логос», «Молитвослов», стихира, художественный образ.

Лит. б.

Постановка проблеми. Отець Василь Мельник (Василь Лiмниченко) – душпастир, проповідник, публіцист, просвітянський діяч, активний член літературного угруповання «Логос», поет, прозаїк, драматург. Фундаментом його творчості було Святе Письмо та богослужбові тексти. Як священник був добре знайомий з «Молитвословом», що, зрозуміло, позначилося на його творчості.

Аналіз досліджень. На сьогодні віхи життєвого і творчого шляху письменника Василя Лiмниченка найповніше репрезентовано дослідженнями Лiлiї Гром'як, побiжно торкалися його творчості такі літературознавці, як Ярослав Грицков'ян, Микола Ільницький, Тарас Салига, Оксана Веретюк, Наталія Вiвчарик та ін., дослідження яких здебільшого стосувалися визначення місця «Логосу» в літературному процесі першої половини ХХ ст. Аналіз впливу «Молитвослова» на творчість поета-«логосівця» в українському літературознавстві здійснюється вперше.

Мета статті – показати витоки поетичної спадщини о. Василя Мельника (Лiмниченка) з церковної богослужбової традиції, простежити її вияви на рівні поетичних стилізацій, алюзій і ремінісценцій.

Виклад основного матеріалу. Митрополит Андрей Шептицький у Пастирському посланні до духовенства «О молитві і церковнім правилі» писав: «(...) молитвослов – то дійсно керниця, з котрої тріскає свіжа вода Божої благодати (...) і молитвослов станеся для нас найсвятішою справою, найбільшою окрасою дня, осередком нашого життя (...) школою святости, дорогою до спасення» [6, 38]. У «Правилах святого Йосафата для своїх священників» читаємо: «Церковне Правило, хоч би і без Псалтиря, а тільки те, що є в Часослові, кожний священник зобов'язаний відмовляти кожного дня: Полуношницю (навіть без Псалтиря), Утреню – також без Псалтиря і Пісень, Часи, Вечірню – без Псалтиря, Повечір'я – без Пісень. Це не становить для священника жодної незручності, бо Церковне Правило можна відмовляти на ходу, в дорозі, в щоденній одежі, а той, хто знає Правило напам'ять, може відмовляти з пам'яті, аби тільки, по змозі, робити це з увагою. Багато світських людей кожного дня відмовляють Церковне Правило, то чому цього не мали б робити ми, священники? Однак у свята і неділі треба в церкві відмовляти ціле Правило – з читанням Псалтиря і Пісень» [5].

У Катехизмі Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха» зазначено: «У нашій Церкві існує практика семиразової молитви протягом доби. Цей звичай ґрунтується на словах із Псалмів: «Сім раз на день я Тебе хвалю за Твої присуди справедливі» (Пс. 119 (118), 164). До такої молитви заохочує і святий Василій Великий: «щоб і для нас щодень було за правило: сім разів на день славити Бога». Основою і змістом цього молитовного правила є книга Псалмів, поділена на катизми, що переплітаються з іншими моліннями: гимнами, стихирами, тропарями, кондаками, прокіменами, ектеніями тощо. Ці семиразові моління, а саме: Вечірня, Повечір'я, Північна,

Утрєня з Першим часом, Третій, Шостий і Дев'ятий часи – містяться в богослужбовій книзі під назвою Часослов» [1, 173].

Василь Мельник прийняв єрейські свячення 21 травня 1923 року з рук єпископа Йосипа Боцяна. У різний час душпастирював у Зарваниці, Доброполі, Сквородинцях, Звенигороді, Зеленій тощо [2, 784–785], а згодом емігрував за кордон, де не лише не покинув священничого служіння, а успішно поєднав його з громадською, просвітницькою і літературною діяльністю. Для священника добре поставлена молитва є запорукою успіху у виконанні усіх покладених на нього обов'язків. «Часослов» для священника – путівник духовного життя, йому о. Василь Мельник (Лімниченко) присвятив окрему поезію:

Вже витертий пожевклий часословець
Впродовж років щодня в моїх руках...
Я ношу спадки у його лубках,
Мов зоряний, блакитний королевич...
Я по моему ходжу з ним садові,
Як з білою китичкою троянд,
А в церковці, немов з святих веранд,
Падуть на мене погляди Христові!
Пожовкли в нім, поплямилися листи...
Та він такий, як був тоді,
Коли троянди починали цвисти
В моїй душі, надміру молодій!..
Колись задзвонять похоронні дзвони,
А він буде – в моїй мертвій долоні! [2, 206].

У цитованому вірші о. Василь Мельник у поетичній формі декларує пов'язаність із «Часословом» як скарбницею мудрості і духовного досвіду Святих Отців, які вклали у богослужбові тексти не лише знання, а й глибину своїх почувань. Текст твору промовляє на користь того, що поет ревно і сумлінно виконував молитовне правило, а «Часослов» був улюбленим проводирем на шляху молитви. Поезія наповнена багатьма символами, наприклад, саду, троянд, білого і блакитного кольорів, які мають за мету підсилити естетику твору і показати благодотворний вплив «Часослова» як на душу ліричного героя, так і на навколишній світ.

У поезії «Вже на черешні лиш по черешенці...» поет описує пору жнив. Люди жнуть пшеницю, складають у снопи, і це настановляє Василя Лімниченка на паралель зі священничим служінням. У руках жнеців серп, у священника – «Часослов» як незмінний супутник духовного життя і покликання:

А я по свіжих стернях з часословом!..
Создав поклін розіскреним серпам
І привітав женців Господнім словом...
Вони ж до мене – з приносом снопа!..
Вже вечір... Дзвонить дзвін з сільської башти...
Як солодко відчути: Я – їх пастир!.. [2, 210]

Про важливу роль «Молитвослова» у творчості о. Василя Мельника (Лімниченка) свідчать численні авторські стилізації стихир, переспівування псалмів, численні алюзії і ремінісценції.

У Василя Лімниченка, зрештою, й у всіх «логосівців», найповніше представлено образ-символ страждаючого Христа. Цей інтерес до образу Месії цілком виправданий для митця будь-якої епохи, не кажучи вже про митця ХХ століття, «адже у періоди

Дмитрів І. «Молитвослов» у священничому служінні.

соціально-політичної нестабільності, принципового руйнування основних критеріїв суспільної свідомості євангельські персонажі в силу своєї загальновідомості часто відіграють роль абсолютних етичних орієнтирів, зрозумілих і прийнятних для основної частини суспільства» [4, 24].

Для поетів групи «Логос» християнство не лише ідеологія, культура, а насамперед особа Христа, яка повноправно поєднала у собі Божі і людські прикмети. Взявши людське тіло, Бог максимально наблизився до людини. Чи не найповніше нероздільність Божого і людського виявляється у Христі страждаючому. Як і кожна людина, Христос жахається мученичої смерті, відчуває біль, страх. Тому цей образ Христа розп'ятого такий близький кожній людині, яка переживає певні труднощі.

Гей шлях, мій шлях, яким я гірко йшов
Й ніщо, ніщо на ньому не найшов,
Хіба терни, хіба самі хрести
Такі важкі, що й годі їх нести.
Та там, он там, на моєму шляху
В таку пору, прискорбну та лиху,
Сумний Христос привидівся мені,
Сумний Христос з хрестом на рамені! [2, 112].

У творах «логосівців» у рамках біблійної і літургійної традицій показано шлях Бога до людини, а також шлях людини до Бога через Голготу, хрест, терновий вінок, хресну дорогу. Часто у поезії йдеться не лише про особисте спасіння, а про порятунок своєї землі, Церкви, нації. Прикметно, що об'єктом творчої уваги «логосівців» стало не лише розп'яття, а весь хресний шлях аж до воскресіння.

«Молитвослов» – скарбниця високохудожніх текстів про страждання, смерть і воскресіння Ісуса Христа, тому може слугувати прекрасним тлом для прочитання поезії о. Василя Мельника (Лімниченка). Як приклад наведемо декілька стихир з Великопосної і Квітної Тріодей: «Сьогодні Юда покидає Учителя і приймає диявола. Засліплюється пристрастю грошоловства і, потьмарений, відходить від Світла. Бо як же може бачити той, що Світло продав за тридцять срібників? Але Той, що за світ постраждав, засяяв над нами. До Нього ми взиваємо: Ти, що постраждав і вболівав над людьми, Господи, – слава Тобі!» [3, 560–561]; «Кожний член Твого святого тіла зазнав ради нас безчестя: голова – від тернини, лице – від оплювання, щоки – від ударів, уста – від жовчі, змішаної з оцтом, вуха – від богохульних прокльонів, плечі – від бичування, рука – від тростини, все тіло – від розпинання на хресті, руки і ноги – від цвяхів, груди – від списа. Всесильний Спасе! Ти, що постраждав за нас і визволив від пристрастей, та, нахилившись до нас чоловіколюбно, підніс нас, – помилуй нас» [3, 568]; «Страшна й преславна таємниця сьогодні діється на очах наших! Схоплено Неосяжного. Того, хто визволяє Адама від прокляття, зв'язано. Того, хто знає всі таємниці душі, несправедливо допитують. Того, хто безодню зачинив, у в'язницю вкидають. Перед Пилатом стоїть Той, перед ким з острахом стоять небесні сили. Створителя вдаряє рука, яку Він створив; на хрест засуджено Суддю живих і мертвих; у гріб кладуть Того, хто ад зруйнував. Незлобивий Господи, що все витерпів з милосердя Свого і всіх спасаєш від засудження, – слава Тобі!» [3, 596–597]; «Коли в гробі новому за всіх поклався Ти, всіх Визволителю, то ад – наруга всіх, побачивши Тебе, вжахнувся; кайдани порвалися, ворота поламалися, гроби відкрилися, мертві повставали. Тоді й Адам з подякою радісно кликнув до Тебе: Слава приниженню Твоєму, Чоловіколюбче!» [3, 600]; «Тебе, що світлом, немов ризою, зодягаєшся, зняв Йосиф з Никодимом і, бачивши мертвого, нагого, непохованого, ревним

плачем заплакали і, ридючи, промовили: Жалю наш, найсолодший Ісусе! Побачивши Тебе на хресті повислого, сонце негаймо мороком покрилося і земля з остраху тряслася, і роздерлася церковна занавіса. Ось тепер бачу Тебе, що заради мене добровільно прийняв смерть! Як поховаю Тебе, мій Боже? Або якою плащаницею обгорну? Якими ж руками діткнуся нетлінного Твого тіла? Та й які, Щедрий, пісні заспіваю на Твій відхід? Величаю страсті Твої, оспівую Твій похорон з воскресінням, кличучи: Господи, – слава Тобі!» [3, 600–601].

У художній спадщині Василя Лімниченка виняткове місце посідає Богородиця, позаяк літературне угруповання «Логос» об'єднувалося навколо часопису «Поступ», який був друкованим органом Марійського Товариства Молоді, що мало своє призначення у вирі церковного та громадського життя – особливе вшанування Богородиці і за Її прикладом плекання і культивування християнських чеснот. Так, у поезії «Радуйся, Діво!...» поет називає Богородицю «Милосердною», «Повною ласки». Далі о. Василь Мельник вводить у текст символ покрову або омофору:

Твій омофор неначе брязкіт
Воскресних ранків на гробах! [2, 198].

Традиційно омофор – символ могутнього заступництва Божої Матері, Її опіки і милосердя, і його велично оспівує стихира на Покров Пресвятої Богородиці: «Пречиста Богородице! Ти для скорботних – велика заступниця, негайна помічниця, спасіння та підпора людства, море ласки, джерело Божої мудрости, покров для світу. Тим-то ми, вірні, урочисто прославмо Її світлий покров, співаючи: Радуйся, Благодатна, з Тобою Господь, що через Тебе подає світові велику милість!» [3, 1039].

Як уже зазначалося, ХХ століття в Україні ознаменоване важкими випробуваннями як у долі конкретної особи, так і в долі нації. Тому стає зрозумілим і виправданим часте використання мотиву Голготи, розп'яття, страждаючої Богоматері в українській літературі. Поети католицької групи «Логос» також не оминають нагоди, щоб задекларувати образ терплячої Богоматері як символу страждання. Прикметно, що у такому контексті образ Богородиці часто «націоналізується», набирає ознак української матері, яка втрачає своїх дітей у воєнне лихоліття. Ця тема порушується у поезії «На сумну нуту» із циклу «Смерть» о. В. Мельника:

Біліє в полі серед ночі
Новий з берізоньки хресток:
От там замкнув навіки очі
Її надія вся, синок... [2, 14].

Стихири так словесно малюють образ Страдальної Матері: «Як побачила Тебе, Слове, сьогодні на хресті Пренепорочна Діва, по-материнському від жалю зайшлася і серцем дуже побивалась та, гірко зітхаючи, з глибини душі у сльозах голосила: Ой, горе мені, божественне Дитя моє! Горе мені, Світло світу! Навіщо заховався Ти від очей моїх, Агнче Божий? Навіть ангельські хори вжахнулись, звиваючи: Незбагнений Господи, – слава Тобі!» [3, 595]; «Як Діва, що непорочно Тебе породила, побачила Тебе, Христе, повішеного на дереві – Творця світу і Бога, то гірко заплакала: Сину мій, де поділася краса обличчя Твого? Не можу дивитись, бо не по правді розпинають Тебе. Але незабаром встань, щоб і я побачила Твоє з мертвих на третій день воскресіння» [3, 595–596]; «При дивному народженні Твоєму надприродно я не зазнала болів і була щаслива, Сину споконвічний; а нині, коли бачу Тебе, Боже мій, мертвим і без віддиху, меч скорботи страшно пробиває серце моє. Але воскресни, щоб і я звеличеною стала» [3, 617].

У творчості поетів-«логосівців» вагоме місце посідає ангельська символіка, до того ж, образ посланця Божого тісно переплітається з символікою світла. Наприклад, у поезії

Дмитрів І. «Молитвослов» у священничому служінні.

Степана Семчука архангел сходить на осяйних хвилях у «зористім хитоні», а у Василя Лімниченка пісня Херувима «пливе сяєвом зірок». Стихири, які мають за мету оспівати ангельські сили, також акцентують на їхніх типових ознаках і функціях: «Ангели Твої, Христе, постійно осяяні промінням Твого світла, з острахом стоять перед Божим престолом й оспівують Тебе в небі. Ти посилаєш їх як виконавців Твоєї волі і вони дають просвічення душам нашим» [3, 1066].

У поетичній спадщині о. Василя Мельника (Лімниченка) широко представлена тема святості. Для «логосівців» святість – це готовність віддати життя за свої переконання, у тому числі й національні. Водночас святість неможлива без наслідування Христа, яке у художньому творі виявляється у мотивах жертвності, мучеництва. Іноді для того, щоб іти дорогою святості, необхідно мати перед собою взірць, на який варто орієнтуватися. Так, о. Василь Мельник у своїх поетичних творах ставить за приклад «святих мужів у братньому служінні», які «поклали своє життя за друзів», крім того, опоетизовує великих святих Католицької Церкви. Наприклад, життя святого Франциска Асизького є символом найвищого служіння Богові через жертвну любов до ближніх, смирення і добровільну вбогість. Стихири так оспівують заслуги святого: «У тобі, Отче, вірно збереглося те, що в первообразі! Взявши бо хрест, пішов ти за Христом і ділом навчав гордувати тілом, бо воно минуше, а дбати про душу, єство безсмертне. Тому й радіє з ангелами, преподобний Франциску, дух твій» [3, 1240]. У поета Василя Лімниченка харизма св. Франциска Асизького асоціюється з вогнем, горінням, тому він пише:

Я весь у сонячнім огонні,
Я весь горю... Мій біль, мов чічка,
Мов стигма на святій долоні
Слуги убогих слуг, Францішка [2, 186].

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що поетична творчість о. Василя Мельника (Лімниченка) позначена впливом богослужбових текстів. Це, звичайно, впливає зі священничого служіння, у якому вагома роль відведена «Молтвослову». Поет щоразу звіряє свої міркування зі Святим Письмом і художньо обрамлює їх, спираючись на тексти акафістів, молебнів, стихир. В «Оді до книжки» «логосівець» пише:

Співаю пісню ревним словом оди
Про одну з наших мерехтливих зізд,
Про дивотворну книжку й про щедроти,
Що линуть з неї, наче птахи з гнізд. (...)
І я тебе вважаю за подругу,
Якій замало дати тільки час:
Їй треба дати душу, серце, тугу,
Щоби її вогонь в житті не гас.
І я тебе в пору моєї смерти
Притулю до задиханих грудей
І буду йти до Бога, буду мерти,
Задивлений в красу твоїх ідей [2, 217–218].

У цьому творі немає прямих згадок «Молитвослова», але за настроєвістю він наближений до цитованої нами поезії «Вже витертий пожовклий часословець». Можна припустити, що поет у такий спосіб ще раз захотів заспівати гімн улюбленій книзі – вірній супутниці молитовного і творчого шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви : Христос – наша Пасха. – Львів, 2011. – 336 с.
2. Мельник В. Релігія і життя (поетія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / о. Василь Мельник (Лімниченко) / [за заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упорядник і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 830 с.
3. Молитвослов. – Рим – Торонто : Видавництво ОО. Василян, 1990. – 1374 с.
4. Нямцу А. Євангельські мотиви у світовій літературі (теоретичні аспекти) / Анатолій Нямцу // Біблія і культура. – 2000. – № 1. – С. 21–25.
5. Правила святого Йосафата для своїх священників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://theologia.ucu.edu.ua/pokrovyteli/teksty/86-pravyla-svjatogo-josafata-dlja-svojih-svjashchenykyv>.
6. Шептицький Андрей. Пастирське послання до духовенства «О молитві і церковнім правилі» (7(20).03.1910 р. Б.) / Митрополит Андрей Шептицький // До духовенства. Вибрані листи-послання Митрополита Андрея Шептицького та Патріярха Йосифа Сліпого. – Львів, 2009. – С. 38.

REFERENCES

1. Katelyzm Ukrai'ns'koi' Greko-Katolyc'koi' Cerkvy : Hrystos – nasha Pasha. – L'viv, 2011. – 336 s.
2. Mel'nyk V. Religija i zhyttja (poezija, proza, drama, publicystyka, religijni statii) / o. Vasyli' Mel'nyk (Limnychenko) / [za zag. red. prof. R. Grom'jaka ; uporjadnyk i pisljamova L. Grom'jak]. – Ternopil' : Zbruch, 1999. – 830 s.
3. Molytvoslov. – Rym – Toronto : Vydavnyctvo OO. Vasylijan, 1990. – 1374 s.
4. Njamcu A. Jevangel's'ki motyvy u svitovij literaturi (teoretychni aspekty) / Anatolij Njamcu // Biblija i kul'tura. – 2000. – № 1. – S. 21 – 25.
5. Pravyla svjatogo Josafata dlja svoi'h svjashhenykyv. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://theologia.ucu.edu.ua/pokrovyteli/teksty/86-pravyla-svjatogo-josafata-dlja-svojih-svjashchenykyv>.
6. Sheptyc'kyj Andrej. Pastyrs'ke poslannja do duhovenstva «O molytvi i cerkovnim pravylu» (7(20).03.1910 r. B.) / Mytropolyt Andrej Sheptyc'kyj // Do duhovenstva. Vybrani lysty-poslannja Mytropolity Andreja Sheptyc'kogo ta Patrijarha Josyfa Slipogo. – L'viv, 2009. – S. 38.

Статтю подано до редакції 13.03.2016 р.